

АМБЕР АЛЕРТ КАО ПОМОЋ У ПОТРАЖНОЈ ДЕЛАТНОСТИ ПОЛИЦИЈЕ

Сажетак: Потражна делатност представља активност органа унутрашњих послова, којој је циљ проналазак лица непознатог боравишта или несталих ствари, као и прикупљање и пружање обавештења о појединим околностима и стварима од важности за кривични поступак. С обзиром на све већи проценат несталих лица и проблеме са којима се суочава полиција приликом трагања за истима, поставља се питање оправданости увођења тзв. Амбер Алерта у Републици Србији као вида помоћи органима унутрашњих послова. Имајући у виду све већу заинтересованост јавности за ову тему, у раду ћемо се базирати на основним карактеристикама овог система, те значају његовог увођења у правни систем РС, односно проблемима са којима се може суочити полиција, уколико се усвоји овај начин алармирања јавности у случајевима нестале деце, али и одраслих људи.

Кључне речи: потраге, потражна делатност, Амбер алерт

Појам потраге и потражне делатности полиције

Потражна делатност дефинише се као систем оперативно-тактичких и техничких мера и радњи које непосредно предузимају органи унутрашњих послова, по наредби других органа или самоиницијативно, у циљу проналажења и хватања учинилаца кривичних дела и других особа, проналажења одређених лица и предмета који стоје у вези са кривичним делом, утврђивања идентитета непознатих особа и лешева, те прибављања података о особама или предметима (Алексић, Миловановић, 1995: 219).

Наиме, у питању је делатност која чини део оперативне криминалистичке обраде и као таква предузима се ради: проналажења оних учинилаца кривичних дела која су у бекству или им се не зна пребивалиште или боравиште; утврђивања свих релевантних идентификационих обележја учинилаца кривичних дела; проналажења несталих лица уколико постоје основи сумње да је до њиховог нестанка дошло услед кривичног дела; проналажења предмета који су у вези са кривичним делом, односно прикупљања обавештења о њима;

утврђивања идентитета неидентификованих лешева уколико постоје основи сумње да је до смрти дошло услед кривичног дела. Осим у наведеним случајевима, потражна делатност се предузима и изван оквира криминалистичке обраде у случајевима када треба пронаћи одбегло душевно оболело лице, опасно по околину; ради проналажења детета или малолетника одбеглог од куће; уколико постоји оправдан интерес за утврђивањем адресе пребивалишта или боравишта оних лица која нису у вези са кривичним делом; када треба утврдити идентитет непознатог лешу односно уколико је потребно утврдити идентитет пронађеног леша након задесне или природне смрти (Кривокапић, 2005: 229-230).

Полиција, одмах по сазнању спроводи мере трагања за лицима и предметима. Трагање се расписује потерницом, полицијском потрагом и објавом. Потерница се расписује у складу са Закоником о кривичном поступку, односно може се наредити ако се окривљени против кога је покренут кривични поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности налази у бекству, а постоји наредба за његово довођење или решење о одређивању притвора.¹ Полицијска потрага се расписује: за лицем за које постоје основи сумње да је учинило кривично дело за које се гони по службеној дужности; за лицем за којим је прекршајни суд издао општу наредбу за довођење; за предметима кривичног дела или прекршаја и за предметима за којима је полиција дужна да трага у складу са посебним прописима и за лицем које може дати потребна обавештења о кривичном делу или прекршају, учиниоцу или предметима кривичног дела односно прекршаја. Са друге стране, објава се расписује за несталим лицем; ради утврђивања идентитета лица које није у стању да пружи личне податке или ради утврђивања идентитета непознатог леша; за предметима који су пронађени или су нестали и у другим случајевима, у складу са посебним законом.² У случајевима када је пријављен нестанак лица, а постоје основи сумње да је реч о жртви кривичног дела, полицијски службеници су дужни да, у сарадњи са другим надлежним органима, удружењима грађана и грађанима, без одлагања предузму мере и радње, у циљу проналажења несталих лица.

Када је реч о несталом лицу, у објави треба навести детаљне податке о времену, месту и околностима под којима је оно нестало, што детаљнији лични опис несталог лица, укључујући и евентуалне видне особене знакове, као што су ожиљци, белези или тетоваже. Такође, пожељно је описати одећу и обућу коју је лице имало на себи у тренутку нестанка. Уз наведено, потребно је приложити што вернију фотографију несталог лица што умногоме олакшава потрагу. Међутим, када је у питању нестанак детета, треба имати у виду да се дечији лик врло брзо мења, те након релативно кратког периода наступају такве промене да фотографија више не одражава стварни изглед детета (Фејеш, 2002: 60-61). Захваљујући технологији, развијени су софтвери, па чак и мобилне апликације којима се постарује лик са фотографија људи, а самим тим и

¹ Члан 598 Законика о кривичном поступку, „Службени гласник РС“ бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019.

² Члан 59, Закона о полицији, „Службени гласник РС“, бр. 6/16, 24/18 и 87/18.

нестале деце. Постарен лик детета добијен применом одговарајућих софтвера одражава стварни изглед детета и битно олакшава њихово препознавање.³

Начела примене потражне делатности

Прилико спровођења потражне делатности органи унутрашњих послова се морају придржавати одговарајућих тактичких начела. Начело методичности захтева да свако поступање у конкретном случају мора бити проучено и планирано пре него што буде предузето. Наиме, активност на спречавању и расветљавању кривичних дела, односно откривању и хватању учioniца, представља сложен процес који захтева системско и планско поступање.

Једно од основних начела потражне делатности је начело брзине и оперативног поступања. Ово начело се испољава у брзом и одлучном али смишљеном поступању. Наиме, велики број криминалаца делује брзо и одлучно како за време, тако и након извршења кривичног дела и циљ им је да се што пре удаље са лица места и униште трагове кривичног дела. Осим наведеног, протеклом времена и под утицајем других чинилаца долази до промена у првобитном изгледу лица места. Услед временских прилика и људског односно животињског фактора делимично или потпуно се уништавају трагови кривичног дела. Оперативност у раду подразумева динамичну, континуирану активност на свим местима где се могу открити и прикупити докази, чињенице и обавештења значајна за спречавање и утврђивање кривичног дела, односно откривање и хватање извршилаца кривичних дела (Алексић, Шкулић, 2004: 6-7).

У тесној вези са начелом методичности и начелом оперативности и брзине у деловању јесте начело темељитости и упорности. Наиме, брзо али темељно припремљена и са разумном упорношћу спроведена акција један је од битних услова реализације потрага (Жарковић, 2010: 7). На поменута начела надовезује се начело објективности, које захтева да се са подједнаком пажњом, савесно, упорно и темељно прикупљају и проверавају све чињенице и докази, без обзира да ли иду или не у корист извршиоца кривичног дела.

У свим фазама потражне делатности, односно њеном иницирању, покретању, спровођењу и реализација мора бити присутно начело законитости. Наиме, на подручју спречавања, откривања и расветљавања кривичних дела органи унутрашњих послова морају се строго придржавати одредби позитивних законских прописа. Законитост поступања нарочито је наглашана приликом потрага које се предузимају са циљем проналажења и лишења слободе учинилаца кривичних дела.

Приликом спровођења потражне делатности, уз наведена начела, мора се обезбедити и доследна примена начела јединственог руковођења. С обзиром да у потрагама учествује већи број овлашћених службених лица неопходно је

³ Више о постаривању лика на фотографијама нестале деце помоћу рачунара видети, Фејеш, Савремени криминалитет и доказно право, Аутор, 2002, стр.60-63.

координисати, синхронизовати и усмерити њихов рад. То се чини путем штаба акције који је задужен да одређује појединачне задатке, даје упутства, прилагођава план потраге и усмерава реализацију у одређеном правцу.

Мере и радње које се предузимају у потражној делатности морају бити динамичне и разноврсне. С тим у вези, ова делатност обухвата примену појединих оперативних тактичних мера и радњи као што су осматрање, прикупљање обавештења, контрола и надзор појединих пунктова, претресање и преглед превозних средстава, легитимисање, заседа, праћење и ограничење кретања (Кривокапић, 2005: 231).

Велику помоћ органима унутрашњих послова у спровођењу потражне делатности могу пружити грађани. С тим у вези, веома је битно потстицати грађане да се активно укључе односно помогну успешну реализацију потражне делатности. Управо из тог разлога посебну пажњу органи унутрашњих послова треба да посвете средствима информисања, преко којих ће се јавност упознати са детаљима потраге, и евентуално проследити информацију која може помоћи полицији у реализацији исте.

Настанак АМБЕР алерта у САД

АМБЕР алерт односно хитно упозорење о отмици деце представља механизам ширења и објављивања информација у јавности у специфичним случајевима отмице деце. Оригинално је настао у Сједињеним Америчким Државама 1996. године, а сам назив овог система представља акроним за „America’s Missing: Broadcast Emergency Response“. Систем је креиран у част 9-огодишње Амбер Хагерман, која је отета и брутално убијена, те у њену част и носи назив АМБЕР алерт (Милер (Miller), Кликинбрд (Clinkinbeard), 2006: 2).

Када је 1996. године отета 9-огодишња Амбер Хагерман, у САД није постојао формални систем који би информацију о њеном нестанку пласирао у медије. Након проналаска њеног тела четири дана након отмице и свега осам километара од места нестанка, заинтересованост јавности за успостављање система упозорења у случајевима отмице деце је расла. Као одговор на убиство Амбер Хагерман представници локалних органа власти и медија су се удружили како би креирали и имплементирали серију протокола који би се поштовали у случајевима отмице деце. (U.S. Department of Justice, 2019: 1)

Циљ АМБЕР упозорења јесте да се моментално потакне заједница да се укључи у потрагу и својим ангажовањем утиче на сигурни повратак отетог детета. Систем се активира само у „тешким“ случајевима отмице деце на начин што се упозорења односно објаве емитују преко телевизије, радија, саобраћајних знакова, мобилних телефона тј. СМС порука и других уређаја који омогућавају пренос података. Објаве путем различитих медија могу да допру до грађана који ће запамтити лик детета, потенцијално га уочити или имати информације које ће органима унутрашњих послова помоћи у потражној делатности.

Критеријуми за објаву АМБЕР алерта

Као што смо већ навели, АМБЕР алерт се, из разлога целисходности, не објављује у свим случајевима отмице деце. Наиме, уколико би јавност константно била преплављена информацијама, људи више не би реаговали на објаве што би могло довести до тога да овај механизам изгуби свој значај. С тим у вези, неопходно је успоставити јасне и недвосмислене критеријуме на основу којих се одлучује да ли одређени нестанак треба да буде објављен у циљу алармирања јавности или не.

Како би се избегли тзв „лажни“ аларми, америчко Министарство правде је установило критеријуме који се придржавају све савезне државе. Дакле, пре објаве АМБЕР алерта потребно је да:

- органи локалне власти потврде да је дошло до отмице,
- дете које је отето буде млађе од 17 година,
- детету прети наношење тешких телесних повреда или смрт,
- постоји довољно описних информација о детету, отмичару или возилу као средству извршења овог кривичног дела.

Када се критерију утврде, власти издају АМБЕР упозорење које обично укључује описне податке о детету као и фотографије, уколико су доступне, отмичару као и возилу које је коришћено приликом отмице. Такође, упозорење садржи и информацију коме грађани треба да се обрате уколико запазе и препознају дете. Упозорење се дистрибуира путем телевизијских и кабловских станица, радио станица, билборда, веб локација, електронске поште као и путем смс порука. Дакле, АМБЕР алерт на један транспарентан начин обавештава јавност о нестанку детета, те „тражи“ помоћ од исте, а све у циљу успешне реализације потражне делатности.

Значај и проблеми увођења АМБЕР алерта у Републици Србији

С обзиром на чињеницу да АМБЕР алерт у САД егзистира већ скоро двадесет година, неопходно је истаћи позитивне, али и негативне карактеристике овог система да би се на децидан начин утврдио значај увођења оваквог начина алармирања јавности у случајевима отмице деце у нашој држави, те проблеми са којима се полиција може суочити уколико се овакав начин алармирања јавности усвоји.

Једна од позитивних особина овог система је чињеница да је омогућио међуресорну комуникацију између државних органа надлежних за спровођење закона и хитних служби изградњом технолошке инфраструктуре. Наиме, захваљујући технолошком напретку могуће је активирати АМБЕР упозорење у веома кратком року и то посредством новинских компанија, радио станица, телевизијских и кабловских станица, па чак и мобилних апликација.

Такође, као позитивна одлика АМБЕР алерта мора се признати и чињеница да су посредством истог деца локализована и успешно спашена

(Блумквист (Bloomquist), 2018: 16-17). Укључивањем јавности у потражну делатност полиције у случајевима отмице деце ствара се свест код грађана, али и емпатија, која може довести до ангажовања великог броја људи у потрази, те резултирати добијањем информација о локацији детета и отмичару.

Са друге стране, извесни амерички аутори негирају успех АМБЕР алерта, заступајући став да је систем неефикасан те да има ненамерне последице. Сматра се да се систем, у великом броју случајева, не користи у сврху за коју је намењен. Наиме, већина упозорења се не издаје у случајевима тзв. „непознатих“ отмица, него код отмица које су извршили чланови породице у којима је вероватноћа наношења повреда или наступања смрти веома мала (Грифин (Griffin), Милер (Miller), Хоуп (Hoppe), Ребидеукс (Rebideaux), Хемек (Ham-mack), 2007: 382-383). Што даље имплицира да се не поштују критеријуми за објаву упозорења.

Такође, већина отмичара који имају намеру да убију своју жртву, то чине у року од 3 сата од тренутка отмице, за то време у највећем броју случајева се не изда АМБЕР упозорење, иако је циљ овог система информисање јавности у што краћем временском року. Шта више, систем је најмање ефикасан управо у случајевима „непознатих“ отмица, а најнефикаснији код отмица које су извршили чланови породице (Сикафјус (Sicafuse), Милер (Miller), 2010: 1238).

Осим тога, Сикафјус и Милер сматрају да постоје тзв „психолошка ограничења“ у упозорењима. По њима, успех АМБЕР Алерт система зависи од способности појединца да стиче, задржава и преузима информације саопштене у упозорењу. Истраживање меморије показује да је вероватноћа неуспеха током било ког од ова три процеса велика, чиме се смањује могућност да ће појединац запамтити довољно информација које ће довести до препознавања отетог детета односно отмичара.⁴ На крају, што се тиче ненамерних последице које АМБЕР алерт систем може изазвати, оне се свode на узроковање осећаја несигурности код родитеља, као и „лажног“ осећаја сигурности да ће им систем вратити отето дете. Осим тога, као највећу ману АМБЕР алерт система, Милер и њене колеге наводе чињеницу да упозорења могу резултирати тзв „сору-са“ злочинима, односно кривичним делима инспирисаним претходно извршеним деликтима, те убиством детета од стране отмичара да би се избегло хапшење. Управо из ових разлога, АМБЕР упозорења се од стране појединих аутора називају „театром за контролу криминала“.⁵

Узевши горе наведено у обзир, извесно је да је АМБЕР алерт систем унео новине у потражну делатност полиције, те остварио позитивне резултате који се огледају у успешном повратку отете деце. Међутим, евидентно је да систем има својих мана. Ако узмемо у обзир чињеницу да систем захтева координисану сарадњу великог броја служби, медијских кућа и других државних

⁴ Више о истраживању видети: Sicafuse L., Miller M., (2010), „Social Psychological Influences on the Popularity of AMBER Alerts“, Criminal Justice and Behavior, Vol. 37, стр. 1238.

⁵ Наведени термин превасходно користи Тимоти Грифин, више видети: Griffin, T., Miller, M. K. (2008). Child abduction, AMBER Alert, and “crime control theater.” Criminal Justice Review, Vol. 33, 159-176.

институција са органима унутрашњих послова који спроводе потрагу за отетима дететом, јасно је да ће се евентуалним успостављањем овог система у Р Србији морати ангажовати велики људски, али и материјални ресурси не би ли се исто постигло. Такође, извесно је да би се оваквим системом алармирања јавности скренула пажња исте на случајеве отмице деце, међутим поменуто може довести до „сливања“ великог броја информација те преоптерећености полиције њиховом обрадом. Сама чињеница да АМБЕР алерт систем егзистира у 50 савезних држава САД већ 20 године, те да га је прихватило, са извесним модулацијама, још 27 земаља света, говори у прилог да је систем окарактерисан и поред својих мана као успешан, те да је помоћ коју пружа полицији у потражној делатности непобитна.

Закључак

Полицијске потраге све чешће укључују јавност, нарочито када је реч о тешким кривичним делима. Органи унутрашњих послова се путем средстава јавног информисања обраћају грађанима и траже њихову помоћ у потражној делатности. Управо на овим постулатима и почива АМБЕР алерт систем чији је циљ да се моментално потакне заједница да се укључи у потрагу и својим ангажовањем утиче на сигурни повратак отетог детета.

Као што смо навели, систем егзистира већ 20 година у САД, одакле и оригинално потиче. Током две деценије примењивања показао се успешним у случајевима отмице деце, те су га прихватиле и друге земље као вид помоћи полицији у потражној делатности. С обзиром да је реч о систему који се примењује у деликатним ситуацијама, као што је отмица деце, многи аутори су указали на његове мане сматрајући га неефикасним и контрапродуктивним притом наводећи да може довести до смртних последица које се огледају у убиству отете деце, те копирања начина извршења дела од стране других отмичара.

Када говоримо о увођењу АМБЕР алерт система у Р Србији, не можемо да се не осврнемо на истраживања аутора која су базирана на дугогодишњој пракси примене овог система алармирања јавности у случају отмице деце. Међутим, мишљења смо да је, иако су оправдане критике које указују на недостатке овог система, необјективно кривити искључиво АМБЕР алерт за последице које настају. Са друге стране, пракса увођења овог система у друге земље јасан је показатељ да је помоћ коју пружа полицији у потражној делатности значајнија од евентуалних последица које могу наступити његовом применом.

Литература:

1. Aleksić Ž, Milovanović Z., (1995), „Leksikon kriminalistike“, Glosarijum, Beograd, str. 219.
2. Aleksić Ž, Škulić M., (2004), „Kriminalistika“, Dosije, Beograd, str.6-7.
3. Bloomquist J., (2018), „An Analysis of the Unintended Effects of the AMBER Alert System“, Benidji State University, Minnesota, str. 16-17.
4. Griffin T., Miller M. K., Hoppe J., Rebideaux A., Hammack ., (2007), „A Preliminary Examination of AMBER Alert's Effects“, Criminal Justice Police Review, Vol. 18, No. 4, str. 381-382.
5. Žarković M., (2010), „Kriminalistika taktika“, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, str. 7.
6. Krivokapić V., (2005), „Kriminalistika“, Policijska akademija, Beograd, str. 229-230.
7. Miller M. K., Clinkinbeard S., (2006), „Improving the AMBER Alert System: Psychology Research and Policy Recommendations“, Law and Psychology Review, Vol. 30, str. 2
8. Sicafuse L., Miller M. K., (2010), „Social Psychological Influences on the Popularity of AMBER Alerts“, Criminal Justice and Behavior, Vol. 37, str. 1238.
9. U.S. Department of Justice (2019), „AMBER Alert Best Practices“, Office of Justice Programs, Washington, str. 1.
10. Feješ I, (2002), „Savremeni kriminalitet i dokazno pravo“, Autor, Novi Sad, str. 60-61.

Пропуси:

1. Zakonik o krivičnom postupku, „Službeni glasnik RS“ br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 i 35/2019.
2. Zakon o policiji, „Službeni glasnik RS“, br. 6/16, 24/18 i 87/18.

AMBER ALERT AS AID TO ASSISTING POLICE ACTIVITIES

Summary: Search-related activities represent the actions of the institutions of internal affairs that have for its aim the finding of persons whose locations are unknown or that of the missing things, as well as gathering and providing information about specific circumstances and things of importance to the judiciary procedure. Given the increasing percentage of missing persons and the problems faced by the police in the search for them, the question arises as to the justification of introducing Amber Alert or Child alert in the Republic of Serbia as a form of assistance to law enforcement agencies. Bearing in mind the growing public interest in this topic, this work will be based in the main characteristics of this system, the importance of its implementation into the legal system of the Republic of Serbia, as well as the problems that the police may face if this method of alerting the public is introduced in cases of missing children and adults.

Key words: search, search activity, Amber alert